

СИМОН НАРІЖНИЙ

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ ЗАКОРДОНОМ

195 & IVS.

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186162491

235022

D. Navrátil.

Симон Наріжний

Українська пісня за кордоном

Українська Республіканська Капела й хори
української еміграції 20-х і 30-х рр.

ПРАГА 1941

21.14477.

Відбитка з журналу „Пробоем“ ч. 6 (95)

Knihhtiskárna Jan Andreska vd., Praha XII., Bělehradská tř. 10

Український Національний Хор під орудою проф. Ол. Кошиця в Іспанії (січень 1921 р. в салі «Орфео Каталя» в Барселоні).

Українська пісня закордоном.

*Українська Республіканська Капела й хори української еміграції
20-х і 30-х рр.*

Література. Заснування Капели в Києві й зформування її на Поділлі. Перші концерти в Станіславові й Стрию. Виїзд закордон. Концерти в Чехії, Австрії, Швейцарії, Франції, Бельгії, Голандії й Англії. Поворот через Бельгію й концерти в Німеччині. „Розпад“ Капели й діяльність її частин — Т-ва „Кобзар“ на Закарпатті й Українського Національного Хору в Америці. Значіння подорожі Капели. Чинники надзвичайного успіху її виступів: диригент, українська пісня й співаки.

Хори української еміграції: в Польщі — Дм. Котка і Національний ім. М. Лисенка; в Німеччині; в Чехії — участь у фестивалях, виступи в радіо, Т-во прихильників української пісні; українські хори у Франції й на Балканах. Виступи окремих співаків. Бажання відновити хор О. Кошиця.

Про Українську Республіканську Капелу, її подорож та окремі виступи свого часу були опубліковані — та й тепер ще появляються — сотні більших і менших статей та заміток. Але докладно праця УРКапели ще не висвітлена й чекає на свого історика. Дослід останнього найбільше міг би полегчити своїми власними спогадами др. О. А. Кошиць, який найбільше заслужився для незвичайного успіху Капели, надав їй своє ім'я й який найбільше знає про її життя та працю — значно більше ніж хто инший з тих, що досі про неї писали. Др. О. Кошиць багато зробив і для збереження пам'яток про Капелу — він своє-

часно дбав про архівну працю в Капелі; завдяки йому та його помішниці доц. П. І. Щуровській-Россіневич, а також Ол. Чехівському, чимало архівних та музейних матеріалів Капели було передано до Музею ВБУ в Празі (м. інш., фільм, золота книга, різні нагороди, частина бібліотеки, діловодства, багато афіш і програмів, дещо з одягів, фотографії й т. д.). Але багато памяток залишається ще на руках у різних власників.

Першу спеціальну книжку про Капелу написав професор Чеського Карлового Університету в Празі др. Зд. Неєдлі. Його ґрунтовна праця, присвячена О. Кошицеві і капелянам в подяку, появилася в Празі 1922 р. п. з. „Ukrajinská gerublikanská Kapela“ (ст. 68 з ілюстраціями). Цей видатний фаховий знавець згадує про перший виступ Капели, як про одно з своїх найбільших мистецьких вражень; він з великим признанням ставиться до праці Капели, висловлюється про неї як про „першорядний хор, який своєю артистичною вартістю рівняється найславнішим хорам цілого світу“. Проф. Зд. Неєдлі дуже докладно подає мистецьку оцінку Капели й її диригента.

Через 10 літ після видання книжки Зд. Неєдлі-го, на сторінках американської „Народної Волі“ друкувалися спогади Л. Безручка: Українська Республіканська Капела. Спогади з концертної подорожі по Європі. („Народна Воля“, Скрантон, 1932, ч. 23 і дальші). Їх автор, Л. Безручко, був архіваріусом Капели. Про свої спогади він висловлюється як про витяги — „деякі витяги з мого власного пяти-томового щоденника, який я акуратно провадив під час своєї подорожі з Капелю по Європі, цеб то від лютого місяця 1919 р. до кінця липня 1920 р., коли Капела після першого свого розпаду в Берліні перестала існувати як державна установа УНР в цілім своїм складі“. Л. Безручко подає багато цікавих подробиць. Є в нього і багато дрібних неточностей та різних непотрібних сентенцій на соціальні й інші соціологічні теми. В своїх спогадах він зазначає й деякі неуспіхи та невдачі Капели, чого загалом не робить др. Ол. Пеленський — автор найбільшої досі книжки про закордонну подорож Капели, що появилася в 1933 р. у Львові п. з. „Українська пісня в світі. Світова концертна подорож Української Республіканської Капели. Спомини учасника“. Др. Ол. Пеленський, кол. член І. Українського Національного Київського Хору, був курієром Капели. В його книжці найціннішим є фактичні описи подорожі та рецензії з чужої преси, яких автор наводить значну кількість. На жаль, виклад дра Пеленського відзначається місцями претенсійністю й браком смаку, а своєрідна гіперболичність автора викликає недовіря до деяких його тверджень. Не бракує в його книзі також і неточностей.

Негативні риси Дра Ол. Пеленського викликали „Мое Слово“ Олекси Чехівського, що появилася в 1935 р. на сторінках „Українського Слова“ (Париж, ч. 99) і окремо. Ол. Чехівський — видатний співробітник УРКапели від початку її заснування аж до розв'язання в Берліні, був не тільки співаком Капели, а також працював і в „Комітеті Співаків“ та в Раді Капели. Цей критик закидає д-рові Пеленському необ'єктивність, зазначає, що О. Пеленський належав до групи „Приходьківських ідеалістів“, які під проводом свого „шефа“ творили в Капелі свою „капелю“ (групу з І-го Національного Хору в Києві, заснованого Ол. Приходьком — „націоналістів“, як їх тоді називали).

Крім цих публікацій, р. 1929-го появилася ще видання „Товариства ім. Ол. А. Кошиця в Парижі“, яке містить матеріали пресових критик про мистецьку працю Капели: „Українська пісня за кордоном, Світова концертна подорож Українського Національного Хору під проводом Олександра А. Кошиця (голос закордонної музичної критики)“.

Ідея вести національно-українську пропаганду при допомозі пісні зродилася, як твердить др. Ол. Пеленський, в С. Петлюри. В грудні 1918 р. С. Петлюра доручив Кир. Стеценкові, тодішньому голові Музичного відділу Міністерства Народної Освіти, та Ол. Кошицеві, голові Етнографічної секції того ж відділу, перевести цю ідею в життя. Ці два організатори доручене їм завдання виконали. На початку 1919 р. вслід за різного роду дипломатичними, торговельними і інш. місіями вирушила закордон і Українська Республіканська Капела.

Остання була заснована на підставі закону Української Народної Республіки (Гл. Державний Вістник, грудень 1918 р.), як автономна мистецька організація при Міністерстві Освіти. По закону на чолі Капели стояв її музичний шеф-диригент, яким цілий час існування Капели був її організатор Ол. Кошиць.

Він був затверджений міністром освіти і підлягав цьому міністрові, а накази собі в справах Капели одержував од тов. міністра — головно-управляючого справами мистецтва, яким тоді був П. І. Зайцев. Шеф Капели був і головою Ради Капели та головою її Художньої Ради. Рада Капели, що вирішувала всі її справи, складалася з диригента, його помішника, професора співу й адміністратора. До складу Художньої Ради Капели входили всі названі члени, крім адміністратора. До Ради Капели инколи кооптували також і представників хористів. Рада Капели м. інш. приймала й звільняла співаків та низчих урядовців Капели. Фінансами відав окремий скарбник під доглядом Ревізійної Комісії. Помішником диригента була призначена П. І. Щуровська, професором співу — Гр. Тучапський, а адміністратором — Ол. Приходько. На обовязку професора співу лежало вишколення й постановка голосу, по можливості кожного члена Капели — хориста.

Сама Капела мала складатися з 100 осіб, які й набрані були в Києві по конкурсу. Як співаки Капели вони були на становищі державних службовців. Між цією сотнею прийнятих до Капели, було не мало видатних сил, відомих уже з своєї театральної діяльності.

Українська Республіканська Капела засновувалася, як репрезентативна співоча установа, завданням якої було ширити закордоном мистецьку культуру України. В тих обставинах на Капелу накладалися не тільки мистецькі зобов'язання, а також і завдання національно-політичні. Капела мала показати Західній Європі, що українці справді є окремим народом, який має власну культуру. Завдання це було не з легких, бо в Західній Європі століттями плекалися твердження про „єдинство русского народу“ й що ніякої України й ніяких українців не було й не має. Послугування національною піснею для визвольної боротьби не було новиною. В минулому не тільки українці боролися піснею за здійснення своїх політичних ідеалів — подібне було і в німців, італійців, чехів і інш. Німецькі співочі товариства засновувалися саме в час найбільшого національного гнєту за панування Наполеона; італійці воювали за свободу з мелодіями Верді на устах; для чехів велике політичне значіння мала Сметанова музика і т. д., і т. п.

Та заки Капела остаточно сформувалась і виїхала в подорож, на Київ насунула большевицька навала й капеляни, як діячі української справи, мусіли рятуватися. З Києва евакувалося їх лише кілька десятків, які після різних пригод і дісталися до Кам'янця Подільського (всього 37 чол.). Завдяки незломній енергії своїх організаторів — Кир. Стеценка та Ол. Кошиця — Капела не припинила свого існування. На Поділлі вона була доповнена й підготовлена до концертних виступів. Всього в складі Капели налічувалося тепер разом з адміністрацією біля 80 осіб. Походили вони з різних частин України — найбільше з Київщини, Поділля, Полтавщини й Галичини та Чернігівщини; були також одиниці зі Степової України, Басарабії, Буковини й інш.

Один з капелянів, Л. Безручко, в своїх спогадах свідчить, що Капела своїм складом уявляла з себе доволі мішаний матеріал. Були різні люди щодо освіти, інтелігентности, характеру й щодо національної свідомости. До десяти осіб було з вищою освітою, було кілька студентів і студенток університету, народних учителів, решта посідали ту чи іншу середню і нижчу освіту. „Безосвітних“, звичайно, не було в Капелі. Щодо національної свідомости — також були люди високо ідейні, віддані українські громадяни й патріоти; більшість були „просто українці“, а були й такі . . . окрема група капелян, так би сказати з російським „душком“ („Народна Воля“ 1932 р. ч. 25).

Відношення до проекту подорожі Капели закордон з боку самих українських діячів було різне. Одні вважали подорож доцільною й потрібною, інші були проти. Неприхильно до цього задуму, як свідчить др. О. Пеленський, поставився й М. Грушевський, який перед адміністратором Капели прямо висловився: „Нащо ви то везете за границю!“ А Мих. Лозинський прирівнював Капелу до негритосів, запевнюючи, що Париж зовсім не обходить якась там „негритська“ музика. Особливо рішуче висловлювався проти виїзду Капели закордон Микита Шаповал, який уважав, що УРКапела, замість того щоб виступати перед європейськими буржуями — має співати своїм воякам на фронті, в окопах. Та не зважаючи на такі голоси, Капела всеж вирушила в дорогу.

Перший концерт її відбувся в Станиславові 11 квітня 1919 р., другий 14 квітня тамже; 20 квітня Капела вже співала в Стрию Великодну службу Божу,

24 квітня через Самбір і Сянки вона виїхала на Закарпаття до ЧСР і 25 квітня була вже в Ужгороді — цьому тоді „мадярському місті з українським населенням і чехословацькою владою“. Тут Капелу зустріла перша негода. Чеські власті на Закарпатті під впливом різних москвофілів поставилися до українських капелян з підозрінням і взяли їх навіть під арешт. В Ужгороді в зв'язку з цим Капела затрималася аж на 5 днів і тільки після різних інтервенцій мала можливість виїхати до Праги.

Своїми концертами в Празі Капела розпочала свою тріумфальну подорож закордоном. Відношення чеського громадянства до Капели було як найліпше. Капелі й диригентові підносили в Празі квіти, адреси й т. п. Про них писали з великим признанням в пресі. Фотографії Капели можна було бачити в Празі скрізь — в журналах, крамницях, ресторанах і т. п.

Особливо докладними й прихильними були критичні замітки проф. Карлового університету, музиколога Д-ра Зд. Неедлі-го, який надзвичайно високо ставив мистецтво Української Республіканської Капели та її диригента. Так само писав і проф. Ярослав Кржічка, диригент „Hlahol'a“ в Празі. „Українці прийшли й побідили. Дійсно, аж надто довго не знали ми про них і тяжко кривдили їх, коли несвідомо і без інформацій зєднували їх проти їх волі в одно ціле з російським народом. Наше бажання великої і неділимой Росії є слабим аргументом проти природи і волі цілого українського народу, для якого самостійність є всім, як була колись і нам“.

Про виконання Капели Яр. Кржічка далі писав: „Була це краса звуку, чар, повнота та зєднаність голосів, абсолютна досконалість інтонації. В чім ми не можемо конкурувати з українцями, то це в їхніх голосах“. Цей критик разом з інтонацією відмічав у українських співаків знамениту вокалізацію й артикуляцію. Він з великим признанням висловлювався про Ол. Кошиця, як про одного з найбільших європейських диригентів — з великим багатством музичної інвенції й фантазії, який доповнює й перемагає композиторську уяву. Так само з великим признанням висловлювався Яр. Кржічка про пом. диригента Пл. Щуровську „музикальну, тонкого слуху та ритмічного чуття, самовіддану, скромну“, яка провадить чорну підготовчу працю Капели й дає головному диригентові хор музикально цілком підготований до мистецького оброблення. „Українці — писав він — побідили нас несподіваною красою свого співу і багато дечого навчили“.

Так само і інші критики згідно свідчать, що „чеські музичні кола здобули собі дуже багато досвіду й науки з українських концертів, що українська музика має на їхнє музичне мистецтво оздоровлюючий вплив і, що українське мистецтво, хоч як воно далеке від них, але воно так потрясло ними до глибини душі, що чехи відразу полюбили і цю пісню і український нарід“.

Після п'яти концертів в Празі (11, 14, 15, 17 і 18 травня 1919 р.) Капела поїхала на провінцію. Вона побувала в Пльзні (19. V), в Брні на Мораві (21, 22 і 25. V), в Простейові (26. V), Оломовці (28. V), Хрудімі (29. V) й знов повернулася до Праги. На провінції Капелу вітали й провозжали з великою урочистістю, а її мистецькі виступи там були такі ж блискучі, як і в Празі.

В зв'язку з виступами Капели в чеських часописах — і празьких, і провінційних — появилася низка статей і заміток про Україну й українців взагалі та про їх змагання до самостійного державного життя. Загалом русофільська й україножерська чеська преса почала трактувати українців солідніше і прихильніше, ніж то робила перед тим. В Празі Ол. Кошицеві та Капелі з великим признанням гратулювали навіть такі тверді москвофіли, як голова чл. народно-соціалістичної партії В. Клофач.

Повернувшись з провінції, Капела дала ще два концерти в Празі (1 і 10. VI), з них один безплатний для середнєшкільників, і виїхала знову з Праги. Її матеріальне положення було настільки кепське, що вона мусіла шукати собі дешевшого ніж у Празі життя. В життю Капели закордоном, особливо на початку подорожі, були дві тяжкі перешкоди — це брак грошей і труднощі з візами. Ці перешкоди з усією гостротою й виявилися вже в Празі, де, за посередністю української дипломатичної місії, Капела прохала собі візи до Австрії, Італії, Швейцарії, Франції, Англії й Югославії. Тут же за допомогою дипломатичної місії капеляни трохи й приодяглися. Але загалом фінансовий стан Капели був тяжкий, бо як українське Міністерство Фінансів, так і його закордонні агенти, дуже неохоче задовольняли грошові потреби Капели. Дипломатична ж Місія УНР

в Празі при всій прихильності її посла М. А. Славинського, який влаштував 13. червня для Капели равт, і секретаря О. І. Бочковського, який дуже охоче допомагав Капелі, не могла фінансово забезпечити Капелу більшою сумою. В цілях економії Капела мусіла виїхати з Праги до Турнова, де вона дала два дальших концерти 11. і 13. липня. З Турнова Капела їздила 17 липня до Мл. Болеслави, а 18. липня мала свій останній цього разу концерт в Чехії у м. Ічні, де Капелу приймали з особливою гостинністю.

Коли по трьохмісячнім побуті в Чехії Капела відїздила з Праги до Відня, прощати її „зібралися на двірці соколи й делегати різних празьких товариств у святочних строях і безчисленні товпи народу“. В Чехії Капелі багато допомагали, крім згаданого вже проф. З. Неєдліго, також проф. Л. Єржабек (Єржабек виявив прихильність до українців пізніш в Словянській обце Певецке) й инш.

Під час свого перебування в Празі адміністрація Капели завела Пропамятну книгу, названу потім „Золотою“, куди вписували свої імена й короткі відзиви ті мистецькі, політичні й громадські діячі — українці й чужинці, — що головню під час антрактів приходили познайомитись до диригента та висловити йому свій подив і вдячність Капелі. В цій книжці за час світової подорожі Капела збрала дуже багато найрізніших автографів, серед яких не мало було підписів дуже визначних діячів і навіть кількох голов держав.

Відїзджаючи з Праги до Відня, Капела не плянувала собі в Австрії довшого побуту, але фактично затрималася там аж два місяці, бо не мала куди їхати: віз до Західної Європи не дістали, а візи до Югославії були тим часом уневажені урядуючим у Відні сербським генералом. Голодні, змучені тоді віденці, яким після Сен-Жерменського договору було не до концертів, прийняли Капелу хоч і не з таким ентузіазмом як чехи, але всеж прихильно. Після п'яти концертів у Відні, Капела 13. серпня співала в Бадені, потім ще двічі у Відні (11. і 13. вересня) й знову 15. IX у Бадені, а 21. IX знову у Відні. Віденські газети згідливо підносили високу вартість української пісні та виконання Капели. Директор Музичної Академії у Відні писав до Кошиця: „Рідко доводилося мені чути хороше діло таке досконале щодо звуку, інтонації, ритмики та динаміки. А до того ваші прекрасні народні пісні, їх дійсно майстерне оброблення і нарешті, але не при кінці, Ваш абсолютно виїмковий провід“.

З неменшим захопленням вітала Капелу й українська колонія у Відні. Поет Олесь присвятив Капелі свого вірша, в якому назвав Капелу „українським Солов'єм“; „Дніпро-Союз“ влаштував для Капели равт. У Відні Капела, як згадує Л. Безручко, дала свій 5-тий концерт 6. серпня для українських інвалідів з італійського полону. Більшість цих інвалідів були хорі й покалічені. „Цілком виснажені фізично, з запалими щоками, з виразом безмежної туги, розпачу й зневір'я в їх запалених очах, заспокоювали вони хоч на мент свою змучену душу, слухаючи чудову гармонію української пісні. По концерті ці ж самі козаки-інваліди запросили також Капелу на свою вечерю. Не в розкішній обставленій залі, а під відкритим вечірнім, зоряним небом, на свіжому повітрі за довгими звичайними (бараковими) столами й лавами посідали капеляне за спільну з козаками вечерю. Замість високопарних дипломатичних промов — згадує далі Л. Безручко — кількох нас капелян, на прохання козаків, співали сумні і тужливі пісні, що з далекої чужої чужини відносили їх думки й мрії до рідної землі...“ Співали капеляни у Відні й на цвинтарі при похороні одного з українських вояків.

У Відні (вересень 1919 р.) почав виходити й „Комар — орган Савета Басових, Тенорових, Сопранових та Альтових Депутатів і Беднейших Кур'єрів Капели“ — сатиричний журнал з карікатурами, тематику для якого давали труднощі з візами та брак грошей в касі Капели.

У Відні Капела старалася про візи до Франції. Але це виявилось затяжною справою, хоч як адміністрація Капели запевняла про свою матеріальну забезпеченість і т. п. І тільки завдяки „дипломатичности“ М. Василька Капела дістала візи до Швейцарії, куди й виїхала з Відня 7. жовтня 1919 р.

Перший концерт у Швейцарії Капела дала в Базелі 10. жовтня, другий і третій в Берні. Крім того в Швейцарії Капела виступала по двічі в Цюріху, Женеві й Лозані, та потім ще раз у Базелю. Всього до кінця жовтня Капела дала в Швейцарії десять концертів у різних містах. Часті переїзди Капели тут дуже втомили капелян.

Швайцарці подивлялися голосовий матеріал і виконання Капели, яку порівнювали до добре вишколеної інструментальної оркестри. Рецензенти в Швайцарії підносили також музичну культуру України, зазначали „велику дисципліну хору, тонку динаміку, широкий темперамент і вдумливу передачу поодиноких тональних речень“.

Перед своїм виїздом до Швайцарії Капела поліпшила трохи й своє матеріальне становище. Вона одержала віт п. Супруна забезпечення на 3¹/₂ місяці й не мусіла журитися про хліб насущний на близчий час. Тодішній український посол в Швайцарії М. Василько влаштував на честь Капели банкет, на який запросив швайцарських журналістів. Капела взагалі була бажаним гостем для українських закордонних представництв — своїми виступами вона утворювала вдячний ґрунт для пропаганди української справи. В Женеві ж Капела дістала позолочений лавровий вінок від українців й інші відзначення. З листопаду Капела виїхала з Берна до Франції.

У Парижі Капелою заопікувся гр. М. Тишкевич, який влаштував на її честь і равт з участю французьких журналістів, композиторів, учених і т. д. Перший концерт Капели в Парижі відбувся в найстаршій концертній залі Gaveau 6 листопаду. Після успіхів у Парижі Капела відбула подорож по таких осередках як Бордо (два концерти), Тульоза, Марсель (також два концерти), Ніцца й Ліон. Скрізь Капела мала величезні успіхи, зазначені критикою. На концерті в Тульозі 22 листопаду диригентові піднесли квіти сербські студенти, які під впливом Капели стали з москвофілів українофілами. Французькі знавці писали, що не тільки виконання Капели стоїть на найвищому ступні досконалости, а що Капела має якийсь „флюїд“, що розливає навкруги сяйво і передається слухачам, викликаючи екстазу. Критик - композитор Фердинанд ле Борн називав Капелю — хором симфонічним. Після майже трьохтижневої втомлюючої подорожі по французькій провінції, Капела 5 грудня повернулася знову до Парижу, де дала ще кілька концертів. Тут Капела як і в інших містах своєї подорожі, мала не мало перешкод з боку москалів, які навіть намагалися зірвати виступ Капели.

З Франції Капела направилася до Англії. По дорозі влаштувала ще кілька концертів у Бельгії й Голяндії. В Бельгії Капелу приймали ще тепліше, ніж у Франції. В Брюсселі, де Капела дала аж 23 концерти, вона одержала пальмовий вінок від королівських співацьких товариств; також була нагороджена і в Лієжі, де мала два виступи. Та з найбільшим захопленням приймали її у Фляндрії. На концерті в Антверпені було присутніх 7.000 слухачів.

З Бельгії переїхала Капела до Голяндії, де 19 січня 1920 р. дала концерт в Роттердамі; 22, 25 і 29 січня в Гаазі, а 24 січня в Амстердамі. І „флегматичні голяндці“ вітали Капелу з надзвичайним ентузіазмом і „кожний концерт кінчався великими оваціями в честь хору та його геніального диригента“. Загалом же в Голяндії Капела не дуже задержувалася, поспішаючи до Англії, яка — як перед тим Франція — була головною ціллю подорожі.

На початку лютого вже відбулися перші концерти в Лондоні. Спокійні й холодні англійці апльодували Капелі не менше ентузіастично ніж чехи та бельгійці. Численні газети прославляли Капелу, диригента, українську культуру і взагалі писали прихильно про Україну. Тамошні музичні критики твердили, що навіть найліпші англійські хори не можуть ні в чому перевищити Українську Капелу. „Українці головним чином знамениті своїми басами, прекрасною різноманітністю тону і подиву гідним ансамблем“.

В Англії Капела влаштувала кілька безплатних концертів; з них один духовної музики в „Christ Church“, де англійський священник відправив молебень за спасіння України. Присутні в церкві англійці після виступу Капели почали апльодувати, як на концерті, так що довелося священникові їх заспокоювати і пригадувати, що вони в Божому храмі, а не в театрі.

Повертаючись в березні 1920 р. з Англії, Капела дала ще кілька спеціальних концертів в Брюсселю: 20 березня на користь незаможних учнів в присутности бельгійської Королеви і цілого двору та міністрів; 27 березня для артистів, письменників, композиторів, журналістів і т. п.; 28 березня ювілейний сотий концерт Капели у брюссельській Консерваторії й інш. Цим разом у Брюсселю Королева особисто дякувала диригентові й Капелі; Муніципальна Управа презентувала Ол. Кошицеві, як пам'ятковий дарунок, золоту медаль в етуї.

Тоді ж в Пропамятній книзі Капели підписалася Королева Бельгії Елізабет і кілька бельгійських міністрів. Ось як пише про це др. Ол. Пеленський у своїй книзі: „На прохання п. Кошиця, розписатись теж у Золотій книзі хору, заявила Королева готовість словами: „з великою приємністю“. Після поміщення в Золотій книзі Королевою свого імени „Elisabeth“, українська делегація подала їй до підпису усім присутнім, а найперше міністрові закордонних справ Paul Hymans-ові, великому приклонникові „єдиної і неделимої“. Треба було бачити лице цього міністра, який не знав в першій хвилині, що робити, бо ж цей сміливий крок Королевою, то властиво означав узнання коли не української нації, то принаймні її культури, а від нього вимагають його контрасигнатури на цей акт. Таку контрасигнатуру він, хоча з невеликою приємністю, мусів помістити, а вже за ним розписались інші міністри, як Вандервельде, „Ministr d'Etat“ Мах, віцепрезидент Палати, „Ministr d'Etat“ Carton de Viart, бургомистр Брюсселю; St. Gillet і члени Муніципалітету зв. „échevins“ (в ранзі міністрів) Bernier, Lemonier, Jasquin і т. д.“.

Поконцертувавши майже з місяць у Бельгії, Капела виїхала до Німеччини. Поїздки до Німеччини др. Пеленський пояснює головню тим, „що посол Української Республіки, п. Порш, обіцяв дати на удержання хору через три місяці. Впротчім не було й так куди їхати“. Правда, Капела мала візи до Італії, але не мала коштів на здійснення цієї подорожі.

В Німеччині Капела почала концерти лише з кінцем квітня 1920 р., а то через перевтому й занедужання диригента. Перший Концерт Капели в Берліні відбувся 28 квітня в Singakademie в присутности берлінської музичної еліти. Капела й тут викликала великий подив і захоплення. „Ентузіазм німців для УРКапели не уступав у нічім ентузіазмові бельгійців“. В Берліні УРКапела була першою з чужинців, що завітали сюди після війни. „Цей початок — як засвідчили німецькі фахові рецензенти — був з мистецького боку блискучий, першорядний. Ні один із хорів гостей-чужинців, що співали у нас, не перевищив українського хору щодо звукової суцільности, прецизії і гнучкості ритму, чистоти інтонацій і одушевленности виконання“. У великих німецьких газетах були десятки обширних рецензій повних похвал. Світової слави німецькі диригенти засвідчували Капелі свій подив. До Пропамятної книги Капели в Німеччині вписалося багато багатих мистецьких і політичних діячів, головню чужинців. Взагалі у німців Капела здобула собі велику славу, популярність і велику повагу. Міністерство в звязку з її гостюванням в Берліні скликало сюди зїзд професорів співу і диригентів з цілої Німеччини й прохало Капелу виступити перед цілим зїздом — показати йому своє мистецтво. В Берліні Капела що-неділі виступала в даровим концертами у великій цірковій залі (на 5000 осіб) повній робітництва. Співала й на святі 1 травня. Всього в Берліні Капела дала 22 концерти (з них 7 добродійних); поза Берліном дала вона 1 концерт у Зальцведелі,*) один на астрономічній обсерваторії в Трептові й один для чеської колонії. В честь Капели Німецько - Українське Товариство влаштувало концерт-равт, на якому Капелу привітав промовою Голова Товариства Аксель Шмідт.

Та не зважаючи на всі успіхи Капели, її матеріяльне становище все гіршало, а в Німеччині дійшло до справжньої скрути. Матеріяльне забезпечення Капели — як уже зазначалося — було одною з її хронічних болячок. Як державна установа, Капела мала утримуватися з державної скарбниці, але цього утримання фактично не мала й мусіла дбати про себе сама. В наслідок цього — як

*) Про цей зальцведельський концерт цікаву згадку знаходимо у Ол. Чехівського. Згадка ця є характеристичною для Ол. Кошиця й кидає світло на умови праці Капели закордоном. Шеф Капели — читаємо у Чехівського — „виконував свої обовязки як простий вояк і йшов туди, куди його посилали на приказ наших політиків, іноді зовсім дивний. Досить згадати про концерт в Зальцведелі, в Німеччині, в збільшеному лагері інтернованих, куди послав нас берлінський наш посол Порш, в надії поліпшити своє положення серед забутих ним інтернованих. На тому концерті нас мали побити, і не побити тільки тому, що „більшевицький резерв“ із другого лягера не наспів на концерт“ (ст. 10). Зальцведельські робітники зустріли Капелу цілком вороже, не встали при співанні національного українського гімну, але під час концерту всеж аплюдували — рідна пісня вплинула й на них.

свідчить Ол. Чехівський — адміністраторові Капели замість адміністрування доводилося займатися роздобуванням грошей для Капели у різних українських міністрів і інш. фінансових потентатів за кордоном. Але це не мало успіху. Гроші, що на них Капела їздила по Європі майже рік, дістав у Супруна Ол. Кошиць через кооператорів, своїх учнів по семінарії: Філіповича, Сербиненка та Головка.

Матеріальне незабезпечення викликало й різні непорозуміння та ятрило тертя й у внутрішньому житті Капели. Л. Безручко зазначає, що „через ті всякі непорозуміння Капела не завжди була на висоті своєї високо художньої мистецької вартости. Оця психічна нервовість, внутрішня незгода, до яких ще долучалась туга за батьківщиною, фізична перевтома від одноманітного вагонно-мандрівницького життя часом позбавляли капелян отої сили внутрішнього натхнення, артистичности й робили їх механічними, шабльоновими, апатичними виконавцями концертної програми...“

Українська Республіканська Капела, її подорож закордоном, була надто коштовним підприємством. Утримувати себе сама вона не могла. Її завданням була національна пропаганда, а не комерційні зиски. З боку урядових чинників за кордоном в критичний момент вона не знайшла для себе потрібної підмоги. Фінансові потентати уряду УНР вважали, що Капела вже виконала своє завдання й може припинити діяльність. Під час перебування Капели в Берліні державна субсидія для неї була остаточно припинена. Це прискорило кризу, яка в середині Капели розвивалася мало що не від самого початку її засновання. В Капелі вже довгий час помічалися деякі розходження між відданими Кошицеві прихильниками й т. зв. „ідеалістами“. З Капели було виключено частину членів, в наслідок чого в липні 1920 р. настав „розпад“ Капели. Група капелян під проводом Ол. Приходька в кількості 18 чл. виїхала з Німеччини до Ужгороду на Закарпаття; друга група, поповнивши свій склад сторонніми співаками, виїхала під проводом Кириченка в концертну подорож до Іспанії й інш. країн; основна частина Капели під проводом Кошиця виїхала 8 червня до Турнової в ЧСР, а по кілька місячнім відпочинкові тут, переїхала в жовтні місяці до Польщі. В Чехії цього разу Капела концертувала в самому Турнові, Нім. Яблоному, Мл. Болеславі, Дв. Кральової, Празі й інш. містах.

Приходькова група заснувала в Ужгороді Т-во „Кобзар“ під проводом Ром. Кирчева, а потім постійний театр при „Просвіті“ й улаштувала концерти на Карпатській Україні й Словаччині. Диригентом у цьому хорі був М. Рощахівський. „Кобзар“ почав працю концертном в Ужгороді 11 серпня 1920 р., а потім протягом двох місяців цей гурток дав 35 виступів перед українською, словацькою й мадярською публікою. Слухачі виявляли захоплення а різноязична преса признання й похвалу для праці „Кобзаря“, діяльність якого на Закарпатті мала велике національно-культурне пробуджуюче значіння.

Основне тіло Капели з Кошицем на чолі, реорганізоване й доповнене у Варшаві, продовжувало своє власне життя й діяльність в світі як Український Національний Хор. Зімою 1921 р. він відїхав до Іспанії, концертував із своїм звичайним успіхом у Барселоні, Більбао й Овіедо, потім після кільканадцяти концертів у Франції, Бельгії й Німеччині, він виїхав за океан й концертував там в 1922 і 1923 р. р. в різних американських містах.

В Америці Український хор виступав у Нью-Йорку, Філадельфії, Балтиморі, Вашингтоні, Клівеленді, Детройті, Сен-Луї. Найлсі, Річмонді, Норфольку, Бостоні, Чикаго, Спрингфелді, Провіденсі, Індіанополісі — скрізь з надзвичайним успіхом перед багатотисячними аудиторіями. Звідти Національний Хор поїхав за трошки до Мексики. Тут в Мексико-Сіті Хор виступав на майдані для бою биків, де дав три концерти; перший слухало 28.000 слухачів, другий 35.000, а третій 36.800. На двох концертах був і президент республіки. Ці незвичайні виступи Хору фільмували й висвітлювали в кіно-театрах. З Мексики, де Хор відбув 50 концертів, він повернув до Північної Америки. Від жовтня 1922 р. до середини березня 1923 р. (за якихось 190 днів) Український Національний Хор дав 138 концертів і зробив 40.000 км. залізницею й морем. В Нью-Йорку 1923 р. Хор виступив на Американському конгресі діячів преси перед 2600 делегатами. Про нього писали всі американські газети. Після цього, на початку травня 1923. р. Хор мав виїхати в турне по Південній Америці для виступів — в Аргентині, Бразилії, Чилі й Перу. На осінь 1923 р. планувалося турне на півночі — в Каліфорнії, Флориді й Канаді. В Америці Хор Ол. Кошиця мав і концерт з напів негринським програмом, виконання якого викликало в присутніх

негрів шал радости. „П. Кошиця вітали й молилися до нього, наче до якогось божка і винесли його з концертної зали до його авта“. Загалом подорож його була тріумфальною. Його виступи і в Америці супроводилися такими ж оваціями як і в Європі, а може ще й більшими. Американська преса вважала український хор „чудом з чудес“. В Пропамятній книзі Капели знаходимо багато підписів різних видатних діячів (між ними й президентів Мексиканської та Аргентинської республік). Але ця подорож лишається ще суцільно не описаною та й матеріялів про неї опубліковано значно менше, ніж про подорож Капели.

Про значіння подорожі Капели не доводиться багато говорити — воно є очевидним і загально признаним. Л. Безручко, який в своїх спогадах місцями аж перебільшено відкриває тіневи сторони в життю Капели, такими словами оцінює її значіння: „Концертна подорож славної Української Республіканської Капели на чолі з найбільш талановитим українським диригентом, Олександром Кошицем являється дорогоцінною вкладкою, золотою сторінкою в історії культурно-національного руху українського народу. Українська Республіканська Капела, як знаємо, України не визволила, торговельних і дипломатичних угод не робила, держави не збудувала, але з піснею на устах вона ширила ідею визвольних змагань українського народу серед широких мас населення різних національностей. Популяризувала ідею самостійности свого народу, розкривала його невичерпані скарби духової творчости...“ Така оцінка ні скільки не є перебільшеною.

Великий надзвичайний успіх Капели залежав від трьох чинників: диригента, Капели й самої української пісні.

Роля диригента, Ол. А. Кошиця, під іменем якого широко відома й сама Капела, виняткова. Це констатує компетентна критика так українська як і світова. Ол. Чехівський стверджує, що найбільша заслуга в успіхах Капели належить Ол. Кошицеві, „бо хоч вартість української пісні незмірна, але щоб здобути признання цілого світу, треба було, щоб її заспівав Кошиць“. Німецькі критики писали про Капелу й Ол. Кошиця: „Надзвичайний хор і цілком особливий диригент; диригент — „заклинатель-чарівник“. Так само й швайцарці називали Кошиця „чародійним диригентом“, „вождем-чарівником“ і т. п.; писали про те, що „Кошиць провадив хором з незрівняним спокоєм“. Голандські критики підкреслювали, що Кошиць є диригентом, який не бе на поверхові ефекти: з небагатьма повними значіння жестами, часом рухом одного пальця, він уміє передавати свої наміри Капелі, яка в його руках є покірним інструментом.

Особливе вражіння на глядача справляло те, що Капела всю програму співала на пам'ять і що диригент Кошиць, як взірцевий маестро свого фаху, не вживав ні нот, ні диригентської палички, а диригував лише руками й пальцями. Співаючи без нот, Капела всю увагу присвячувала своєму диригентові — відповідала на всі його вимоги. Кожний рух диригента, то спокійний то темпераментний, кожний знак його пальця, робили на Капелу „дуже дивний вплив“. Диригент та Капела — це одна цілість. Своїми руками Кошиць ніби малював кожну пісню, своїми рухами віддаючи її характер. Французький критик Р. Шарпантьє писав, що Кошиць „творює у моменті, коли він диригує“.

Капела здавалася слухачам якоюсь чарівною віолончелію на якій грає незрівняний мистець Кошиць. Про Капелу найвизначніші авторитети чеські висловлювалися з найбільшими похвалами — що вона „Veni, vidi, vici“, що Капела „своїм артистичним виконанням стоїть біля найліпшого, що ми коли-небудь чули, а своєю питоменністю і характером своїх композицій і виконання приносить прямо щось нового і величнього. Яка подиву гідна точність, яка м'яккість піаніссіма щодо динамічних тінювань. Металевий звук прекрасних басів, що хвилинами звучать, як найнижчі тони органів та деколи наслідують інструментальний супровід“. Як писали голандські критики, Капела „співає чудесно з гарною й доброю звучністю, з дивною технікою, з бездоганним обробленням деталей“. Співаки і співачки „вживають свої голоси без штучности, з дитячою правдивістю“. „Вас кидає часом у холод. Українці співають так, що їхній спів проходить крізь м'язок і кости“. В Парижі критика констатувала „рідкої звукової повноти і краси тенори та бездонної глибини басы, над якими жіночі голоси розливаються срібним блеском“. Проф. Зд. Неєдлі розрізняв у Капелі не тільки сопран, альтів, тенорів і басів, а також в кожній з цих категорій окремо забарвлені групи голосів, які різняться своєю барвою, повагою свого виразу, тембром і т. д. Особливо це виявлялося в солових партіях. Сильні ефекти на слухачів справляли мурмурандо Капели — виконання партій з закритими вустами.

Програми концертів починалися звичайно національними гімнами — тої країни, де гостювала Капела, і українським. Як було стверджено місцевою критикою, Капела виконувала чужі для неї гімни ліпше, ніж це робили самі національні хори (особливо одверто це признали чехи).

Великі заслуги в успіхах Капели належали помішниці диригента П. І. Щуровській, яка дуже багато зробила при самій організації Капели в Києві і „винесла на своїх плечах усю чорну працю підготовки Капели до концертів“. Помішниця диригента розучувала матеріал з кожною партією окремо, спочатку в супроводі клавіра „подаючи певні зауваження, пояснення головним чином щодо розміру, ритму, точности інтонацій й нотної грамоти. Потім усі партії зводила до купи, щоб співаки вслухалися у гармонію й знали цілий перебіг даної річи що-до порядку її виконання, перевіряла“ і т. д. Після такої підготовки, П. Щуровська передавала Капелу „в руки головного диригента О. Кошиця, який уже надавав їй художньої обробки“.

Рецензенти Капели дуже високо оцінювали красу і силу української пісні. Фахові рецензії західно-європейських критиків, що появлялися в багатьох часописах тих країн, де виступала Капела, супроводила звичайно легенда про наділення українців піснею. Ширення цієї легенди почалося в Швейцарії. Сама легенда така: В Свят-Вечір зібрав вічний Бог в раю малі діти всіх народів Світу, щоби їм роздати дарунки. Дітям Швейцарії дав дар гостинности, дітям німецьким дав дар точности, англійським дітям витривалість, дітям Франції дав дар вимови, дітям Італії дав дар і хист до мистецтва і т. д. Коли вже всі діти відійшли, побачив добрий Бог у кутку раю бідну дитину в подертій одежині, яка нічого не говорила, а тільки плакала... Була це українська дитина, що не відважилася в своїй подертій одежині показатися перед Боже лице. Добрий Бог зажурився — він уже усе роздав, що тільки мав. Але ось блиснула йому щаслива гадка. Він дав українській дитині „пісню“, яка мала їй принести пільгу і розраду у всіляких життєвих турботах. І від тоді почав український нарід співати і дивувати інших, бо мав дар до співу, даний впрост від самого Бога.

Швейцарські часописи писали про капелян, що це не вони співають, а співає через них сам Бог. Подорожуючи в світі, Капела справді довела, що пісня для українців — це все: їхнє „життя, історія і батьківська могила“.

Західно-європейські критики підкреслювали, що в українських піснях домінує сила, радість, життя і гумор та вогняний темперамент, а не словянська меланхолія. Рецензенти Капели часто зазначали відмінність в характері української пісні від московської.

В звязку з цим цікаво познайомитися з репертуаром Капели. Він складався з творів Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Кошиця, Демуцького, Ступницького, Яциневича й інш. Найулюбленішими були пісні Леонтовича, а саме: „Дума про Матір Божу Почаївську“, „Щедрик“, „Ой пряду, пряду“; з Лисенкових композицій співали „Веснянки“, купальні пісні, колядки, „Опеньки“ й „Черевички“; з Стеценкових його Щедрівки й Колядки. Улюбленими були й твори самого Кошиця, особливо його „На вулиці скрипка грає“, „Ой у полі Барішполі (Лисенка—Кошиця) й баг. інш. Вас. Барвінського коліскову „Ой ходить сон“. Але загалом в програмі Капели було мало річей галицьких композиторів (окремі речі Яциневича, Вахнянина, Людкевича й В. Ступницького). Репертуар концертів Капели ще перед відїздом Капели в подорож обговорювався й укладався в Музичному відділі Міністерства Освіти в присутности Леонтовича, Стеценка, Кошиця, Степового й інш. композиторів.

Концерти Капели були звичайно двогодинні. Один з своїх перших концертів в кожній країні Капела давала „на користь інституцій чи цілей, які в даному краю були найсимпатичніші“. Та і взагалі Капела досить часто виступала з безплатними концертами. До своїх концертів Капела видавала звичайно чужомовні „лібретто“ музично-інформаційного змісту. Ці лібрета мали також і національно-пропагандивне значіння, бо в них подавалися не тільки тексти пісень, а також додавалися до них пояснення, „що кидали світло на історію, життя й мистецтво України“, а також відомості про організацію та працю самої Капели.

Пропаганда української пісні закордоном, розпочата з таким надзвичайним успіхом Українською Республіканською Капелою в р. р. 1919—1920, продовжувалася й пізніше. При участі членів кол. Капели, почасти їхніми заходами, зорганізувалося в Європі й Америці кілька українських хорів, які й продовжували

концертну діяльність свого славного попередника. В перших роках еміграції зорганізувалося кілька українських хорів в таборах інтернованих в Чехії та Польщі. З цих останніх деякі виявили себе як визначні хорові організації (особливо хор Д. Котка). В Чехії, де в 20-х р. р. було зосереджене українське студентське життя на еміграції, поважно виявилася праця академічних хорів. Загалом же діяльність українських хорів на еміграції найбільше виявилася в Польщі, Чехії й Франції.

Силами української еміграції в Польщі було зорганізовано два хори, які з успіхом провадили культурно - освітню працю серед українців і національно-мистецьку серед чужинців. Був це хор Дм. Котка і хор ім. М. Лисенка; крім того, в 1920—21 р. р. функціонував хор українських державних установ у Тарнові, диригентом якого був Ф. М. Стешко.

Дмитро Котко — старшина української армії родом з Таврії — під час свого інтернування в Ланцуті 1920 р. зорганізував там таборний хор, який складався переважно з старшин. Хор цей, що ним диригував сам Дм. Котко, напочатку був невеликий — складався всього з двох десятків членів. В Стрілкові, куди був перенесений табір з Ланцуту, хор Дм. Котка виступав не тільки в самому таборі, а також і в сусідніх містах — зокрема в Познані, Бидгощі, Торуні й т. д. При кінці 1921 р. хор Дм. Котка перенісся до Каліша. Тут він зменшився до 16 чл., але й з такою кількістю хористів Котко зважився на концертне турне, розпочавши його аж з Помор'я.

Праця хору попервах йшла тяжко, бо хор не мав засобів і не був легалізований. Аж у 1924 р. хор Дм. Котка дістав дозвіл польської влади концертувати в Польщі й Галичині та на Волині. З великим успіхом виступав хор і в Кракові, Варшаві, Лодзі та інш містах. В грудні 1924 р. хор співав у Львові. Найвищого розвитку цей хор досяг у 1925 і 1926 р. р., коли він мав у своєму складі 50 співаків і співачок. Тоді він від краю до краю об'їздив цілу тоді польську державу. „Нема, здається, ні одного міста й містечка на Помор'ю, Шлезьку, Познанщині, Віленщині, Галичині, Поліссі й Волині, куди б не завітав хор“. Найбільші концерти мав тоді хор Дм. Котка у Варшаві в салі філярмонії, а коли виявилось, що й ця зала мала для бажаної публіки, то хор виступав на арені варшавського цирку, де могло поміститися 9.000 слухачів. Про успіхи хору Дм. Котка широко розписувала тоді як українська так і чужа преса. Польська критика в 1925 р. вважала хор Дм. Котка „феноменальним чоловічим хором“ і твердила, що „не має в Польщі чоловічого хору, який би стояв на такій висоті вокальної віртуозности“ як цей хор. В 1926 р. хор Дм. Котка виступав з концертами також у Катовицях, Ченстохові, Петрокові й баг. інш. польських і німецьких областях тоді Польщі, а також на українських землях.

В цьому ж 1926 р. хор Дм. Котка поділився. Від нього відійшла частина хористів, яка утворила окремий хор під кермою адміністратора Давиденка та суб-диригента Євсевського. Цей хор „Кобза“ виїхав 1927 р. на концерти до Німеччини, але особливого успіху його виступи не мали. В Німеччині протягом короткого часу він відвідав 70 різних міст, де влаштував багато концертів для шкільної молоді й військових частин. Організацію подорожі цього хору провадило концертне бюро Закса.

Сам Дм. Котко тим часом з рештою хористів концертував на Волині, Поліссі й у Галичині. В 1928 р. дійшло до об'єднання обох частин і вже повний хор відбув велике концертне турне по Німеччині. Хор Дм. Котка мав також ангажементи до Швейцарії, Бельгії й інш. країн, але не міг дістати віз і в 1929 р. повернувся з Німеччини до Польщі, де й продовжував свою діяльність. Його концертні виступи з великим успіхом відбулися у Варшаві 1 і 2 лютого 1930 р. Але в цьому ж 1930 р. хор Дм. Котка й припинив своє існування. *) Дехто з членів хору Дм. Котка працював і в літературно - мистецькому товаристві ім. Л. Українки в Рівному. При цьому Товаристві зорганізувався в 20-х р. р. один з кращих хорів Волині; диригентом його був старшина Армії УНР і співробітник Д. Котка М. Кальмуцький.

В листопаді 1930 р. з українських вокальних сил у Варшаві під проводом С. Сологуба заснувався Український Національний Хор ім. М. Ли-

*) Про „Український Наддніпрянський Хор або Хор Дм. Котка“ стаття Павла Селезіона у львівському календарі „Дніпро“ на 1932 р.

сенка. Завданням цього хору, що був зорганізований і працював при Українському Центральному Комітеті в Польщі, було „плекання рідної пісні й пропагування її“. Український Національний хор вже в 1931 р. розвинув значну діяльність, впоряджуючи свої концерти у Варшаві й на провінції як перед українською так і перед чужою публікою. Своїми виступами цей хор успішно робив пропаганду й української національної справи. В 1933 р. він виступав у варшавському радіо, в 1936 р. мав концерт у Східньому Інституті. Так само і в пізніших роках. Нпр., в 1936—37 р. цей хор мав 14 публічних виступів, з них 3 в польському радіо; в 1938 р. концертував у варшавській опері й т. д. Український Національний Хор існував при Головній Управі УЦК-ту, як його автономна одиниця, що мала свій окремий регулямін. Протягом десятиліття хор переживав як значний розвиток (мав до 70 хористів), так і моменти занепаду. Старостою цього хору був інж. Б. Швед.

В Німеччині в 1920—21 рр. з успіхом виступав у різних містах український хор зорганізований в 1919 р. проф. співу Е. Турулою. Цей хор мав до 50 чл. Маючи місцем свого осідку Берлін, хор проф. Е. Турули виступав з концертами також у Голандії, Швейцарії й Чехії. В 1924 р. при берлінській „Спілці“ заклався мішаний український хор під орудою Ант. Рудницького. Завданням цього хору було знайомити німців та заприязнених чужинців з українською піснею. В деяких німецьких містах (Дюсельдорфі, Дрездені й Ляйпцігу) концертував у 1921 р. український хор ім. М. Леонтовича. Цей хор мав у 1921 р. своє концертне турне в Іспанії, а в 1922 р. у Франції. В 1923 р. перебував у Німеччині хор під орудою Стеценка. Крім того, в Німеччині на провінції виступало в 20-х рр. кілька українських співацьких груп, квартетів, квінтетів і окремих співаків. Пізніше, в 1930 р., в Берліні виступав український хор „Ліра“. Мав він з 15 чл., здебільшого бувш. військовиків-емігрантів. Керівником його був п. Горох. В 30-х рр. виступав у Берліні український академічний хор під орудою Е. Цимбалістого, а також давали свої концерти й окремі українські співаки, нпр. тенор К. Андрієнко. У Відні на концерті „Спілки слов'янських студентів“ 6. травня 1921 р. з успіхом виступав чоловічий український хор „Трембіта“.

Значно ширшою ніж у Німеччині, а в національно-культурному відношенні дуже важною, була діяльність українських хорів в Чехії. Значним успіхом користалися концерти Українського Академічного Хору в Празі, яким керував студент пражської консерваторії М. Рошахівський. В першій половині 1923 р. цей хор влаштував три концерти: вечір українських колядок та щедрівок, шевченківське свято і вечір українського композита П. Сениці. Так само і в 1924 р. Український Академічний Хор в Празі влаштував вечір колядок. Концертні виступи в 1924 р. влаштувала й співова студентська група „Студія“ в Празі. 10. червня 1925 р. Український Академічний Хор в Празі влаштував концерт пам'яті Д. Бортнянського з нагоди 100 річнниці смерті цього українського композитора. Перед тим, 8. травня 1925 р., відбувся в Празі шевченківський концерт з виступом співака М. Мендинського та рефератом проф. Я. Махалія. Академічним хором на цьому концерті диригував проф. Ф. Якименко.

Особливо видатною була участь Українського Хору в музичному слов'янському фестивалі 1928 р. в Празі. Цей фестиваль був зорганізований союзом співоких товариств в Чехії, до якого належав і Український Академічний Хор в Празі. Для організації української участі в фестивалі заклався спеціальний Український Національний Комітет під головуванням проф. Дм. Антоновича. Український хор, що виступав на цьому фестивалі, склався з Українського Академічного Хору в Празі й Українського Хору в Подєбрадах. Диригувала цим об'єднаним хором доц. П. Россіневич-Щуровська. Виступи українського хору на фестивалі мали надзвичайний успіх. Так само і на фестивалі чеських хорів 1934 р. в Празі, де з чужинців брали участь лише українці. Український хор на цьому фестивалі виступав під орудою тої ж самої диригентки. Під орудою доц. Пл. Россіневич-Щуровської відбувалися виступи Українського Хору в Празі як в 20-х так і в 30-х рр. Всі вони користалися звичайно великим успіхом як своїх українських так і чужих слухачів. В 1933 р. Український Хор в Празі під орудою доц. Пл. Россіневич-Щуровської мав між інш. концерт народних слов'янських пісень. З 1935 р. Український Хор в Празі існував по статуту, згідно якому являється автономним членом чеського співоного союзу („Обце певецке“). Крім того, українці через свої еміграційні співочі організації були заступлені у Всеслов'янському Співоному Союзі. Останній повстав у Празі 1933 р; при чому

українська репрезентація в цьому Союзі була остільки солідною, що проф. Дм. Антонович став заступником голови цього Всеслов'янського Союзу і в такому характері виступав і на всеслов'янському фестивалі у Познані.

Діяльність українських хорів в Чехії підтримувало й засноване в 1932 р. Товариство прихильників української пісні в Празі. Метою цього товариства, згідно його статуту, було „плекати та пропагувати українську музику взагалі та український спів зокрема“, але первісним завданням його було відновлення кол. Української Республіканської Капели під орудою проф. Ол. Кошиця. Головою цього товариства був президент чеської Академії Наук Др. Й. Форстер, а в складі його були проф. Зд. Неєдлі, Др. Кржічка й інш. видатні фахівці чеські й українські. Та не дивлячись на такий склад членів, Товариству в його практичній діяльності не пощастило досягти намічених завдань, та й само воно проіснувало порівнюючи недовго.

Крім Праги й Подєбрад, Український Академічний Хор був також у Берні Моравському, де він виступав і в 1935 р. під орудою свого організатора інж. В. Франтика. У Пшібрамі в 1925 р. був мішаний українсько-чеський хор, в якому головічу частину складали українські студенти а жіночу чешки.

Українські хорові групи виступали з українськими піснями також і в празькому радіо. Ще частіше в останніх роках українські хорові продукції висилала радіова стація в Моравській Оставі. Для останньої в 1934 р. українські пісні виконував м. інш. і моравсько-остравський хор під орудою Й. Бартля. В цих роках час до часу чеські радіюві стації висилали також і солові співи окремих українських співаків, найчастіше братів Самойловичів. Останні користалися значною популярністю за свої виступи на українських а потім і чеських концертах у Празі й інш. містах Чехії.

Досить інтензивною була діяльність українських хорів у Франції. В 1923 р. в самому Парижі було аж три українських хори. З них кожний мав назву „Український Національний Хор“. З мистецького та й національного боку найвище стояв кол. хор Т-ва ім. М. Леонтовича — що склався властиво з групи хористів Української Республіканської Капели, які залишилися у Франції після того, як хор Т-ва ім. М. Леонтовича під орудою самого Ол. Кошиця виїхав до Америки, де з великим успіхом виступав як в Північній так і в Південній її частині. Новозорганізований у Парижі хор почав свою діяльність в 1921 р. Диригентом його був учень проф. Ол. Кошиця — Кирило Миколайчук. Цей, пізніше — Український хор „Прометей“, провадив свою працю з національними українськими завданнями. В 1925 р. від відбув турне по Франції, де концертував у 18 місцевостях. Другий „Національний“ український хор у Франції був зорганізований в 1923 р. під проводом Ю. Кириченка та Лучинського. Цей мішаний хор складався з 25 осіб. В його діяльності грали ролю й комерційні моменти. В 1925 р. він давав духовний концерт в англійській посольській церкві в Парижі. Третій український хор у Франції зформувався в 1923 р. під орудою Петра Стеценка (композиторового брата); в діяльності цього „національного“ хору виявлялася залежність від московських чинників. В останніх роках значну діяльність виявив у Парижі мішаний український хор під орудою Андрія Чехівського. Цей хор був зорганізований при українському співочому товаристві ім. О. Кошиця. Свої концерти він улаштував в 1936. і пізн. роках. Українські хори були також і при деяких провінціальних організаціях у Франції. Так нпр. в Греноблі український хор під орудою С. Червонецького виступав 1932 р. з концертом для французького радіо.

Значно менше відомостей було досі публіковано про діяльність українських хорів на Балканах. В Болгарії ще на початку 1920 р. зорганізувався у Варні чоловічий український хор з 18 чл. Диригентом його був І. М. Сеславин. Пізніше цей український хор, що виступав і в національних одягах, перетворився в слов'янський хор. В Югославії від часу до часу відбувалися радіо-концерти в Білгороді й Загребі (в 1928, 1929 й інш. рр.). В Букарешті ще в 1923 р. повстало співоче Товариство „Думка“ з Миколою Бойченком на чолі, але своєї діяльності воно не розвинуло. В 1926 р. на українських академіях в Букарешті виступав український хор під орудою Д. Розумієва.

Крім хорових організацій, українську пісню за кордоном після Світової війни пропагували також і окремі співаки-солісти. З цих останніх треба насамперед згадати такі знаменитості як М. Менцинський, О. Мишуга, О. Носалевич, Голінський, С. Крушельницька, М. Липовецька й інш. Покійний Модест Уєнцинський останні роки проживав у Швеції. В грудні 1933 р. за його участю від-

бувся вечір української пісні в Стокгольмі. В Італії значним успіхом користувалися концерти Млади Липовецької. В Сполучених Державах Північної Америки на концертах в 1933 р. виступав баритон П. Ординський (з капели Ол. Кошиця); він же наспівав в Америці кілька українських пісень на грамофонові плити. В концертне турне по Канаді виїздила зі Львова разом з своїм чоловіком композитором Ант. Рудницьким і оперна співачка з Наддніпрянщини Марія Сокіл, яка виступала також і в деяких осередках європейської еміграції. В Голандії 8 лютого 1937 р. відбувся український радіо-концерт співака М. Вайди. Прибуток з цього концерту М. Вайда призначив на відновлення українського хору Ол. Кошиця.

Та не дивлячись на бажання відновити український хор Ол. Кошиця, що так сильно виявлялося і в Чехії, і в Голандії, і в інш. місцях, — до здійснення цього так і не дійшло. Українська еміграція ні в Європі, ні в Америці не спромоглася мобілізувати кошти потрібні для забезпечення такого підприємства. Сам проф. Ол. Кошиць перебував ці роки в Америці. Від часу до часу виступав він там як диригент (нпр. 17 жовтня 1926 р. в Нью-Йорку, а 19 жовтня 1926 р. в Філадельфії); бере він там участь в різних національно-мистецьких підприємствах, але найбільше виявив себе як аранжер і композитор. З цієї його американської творчості були видані десятки аранжованих ним українських пісень в перекладі на англійську мову, а також багато композицій богослужб і окремих церковних співів для церковних українських хорів. Проф. Ол. Кошиць впорядкував для видання деякі твори А. Веделя, Л. Калішевського й інш. українських композиторів. В признанні великих національних заслуг цього майстра Філософський Факультет Українського Університету в Празі наділив його титулом почесного доктора філософії.

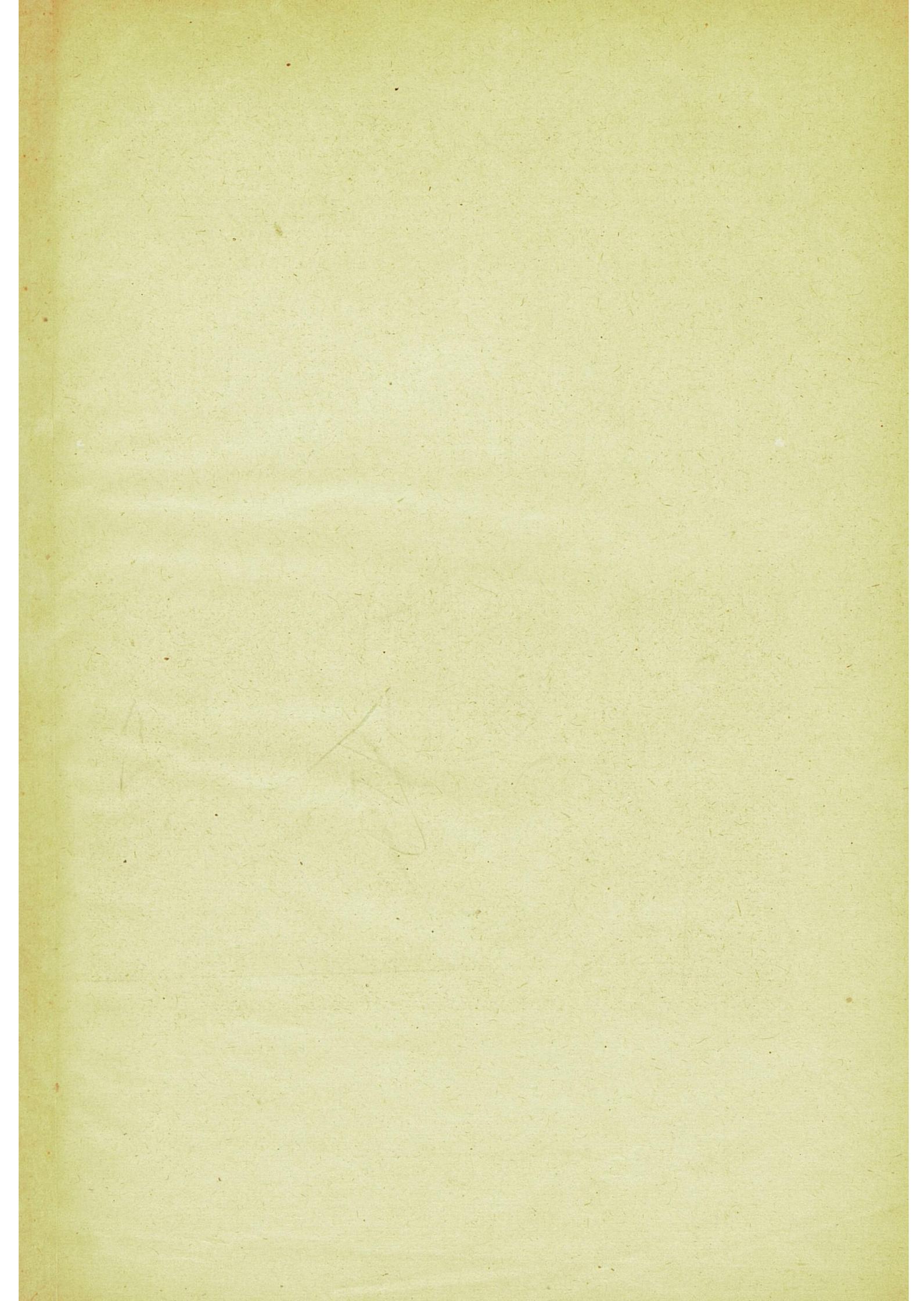

Мішаний хор в Пршібрамі 1925 р.

81. VII. 1941

U 14477

E